

## KOMPETENCE – EN INTRODUKTION

Psyke og Logos har altid haft den ambition at introducere et givet tema-nummer med en oversigtsartikel, der dels kan give den uindviede læser et initialt overblik over hele området, dels fungere som en appetit-vækker og varedeklaration for de efterfølgende artikler. I dette tilfælde må vi nøjes med det sidste, hvilket i nogen grad hænger sammen med at temaet er en nytillkomling inden for psykologien, således at der endnu ikke er nogen egentlig forskningstradition. I modsætning til de klassiske eller i alt fald etablerede begreber har *kompetence* slet ingen fast forskningstradition og knap nok nogen veletableret betydning. Når vi alligevel har besluttet at vælge det som tema denne gang hænger det dels sammen med at der faktisk er en begyndende, og meget energisk, forskningsindsats her i landet omkring kompetence, og dels med at netop dette begreb er i færd med at vise sin centrale placering inden for praktisk taget enhver form for anvendt psykologi. Således definerer den netop færdiggjorte studieplan for psykologistudiet i København den anvendte psykologi som bestående af to hovedfelter for indsats, nemlig *behandling* og *kompetenceudvikling*. Og som det vil fremgå af dette nummer, så er det oven i købet sådan, at også den kliniske psykologi, ud over sin orientering mod behandling, er stærkt optaget af kompetence og kompetenceudvikling på begge sider af behandlingsrelationen, altså såvel hos klienten som hos behandleren.

Hvad er så indholdet i dette stærkt ekspanderende begreb? Ud fra et kursorisk etymologisk kommandoraid (hvis kompetence nok er noget usikkert) tegner der sig følgende billede af ordets oprindelse:

Det er dannet af præpositionen »com«, som betyder *med*, og verbet »petere«, der betyder *stræbe*. Altså »competere« = *stræbe sammen med (andre)*. Dette giver i udgangspunktet to helt forskelligartede semantiske udviklingslinier. Den ene fører til »compete« altså konkurrere, fordi der er nogle rivaler, der stræber efter samme udelelige gode, fx penge, magt, kærlighed eller andet efterstræbelsesværdigt. Den anden udviklingslinie handler derimod om samarbejde, det at stræbe efter et fælles gode, således at substantivet »compentia« kommer til at betyde *fælles stræben*, og dermed *enighed*. Derfra går ordet over til at betyde *overensstemmelse*, svarende til ordet »konkordans«, der fra oprindeligt at betyde *hjerternes overensstemmelse* har fået en helt generel betydning, at to ting stemmer overens. Fra *overensstemmelse* er »compentia« gået over til at betyde *tilstrækkelighed*, *adækvans*, først vedrørende fx subsistensmidler, og endelig kommer vi frem til den betydning dette nummer handler om, *overensstemmelse mellem en stillet opgave og evnerne hos den person, der er sat til løse opgaven*.

Især ud fra Ole E. Rasmussen pionerarbejde omkring Copenhagen Competence Research Center er begrebet *kompetence* opstillet som modbegreb til *kvalifikation*. Hvor det sidste handler om evnen til at udføre en veldefineret opgave på en veldefineret måde, handler kompetence om den meget mere ubestemmelige disposition hos en person, der sætter ham eller hende i stand til at løse en opgave, der netop ikke er veldefineret, hverken som mål eller som fremgangsmåde, ja som måske slet ikke har foreligget før.

Kompetence-forskning er derfor i disse år godt på vej til at afløse den tidligere kvalifikationsforskning. For såvel i arbejdslivet som i det private liv er det åbenbart langt sværere at honorere kravet om kompetence end om kvalifikation. Kvalifikationer bliver ofte automatiserede eller teknologisk forældede, det gør kompetence pr. definition ikke, for denne disposition handler jo netop om at opstille nye opgave og udvikle nye evner til at løse dem.

Dermed er begrebet kompetence placeret som et helt centralt begreb ikke blot i grunddiscipliner som kognitionspsykologi, udviklingspsykologi og personlighedspsykologi, men som allerede nævnt i alle de anvendte psykologiske discipliner, og det endda i den dobbelte forstand at kompetence både er målet for psykologens intervention over for klienten, og forudsætningen herfor hos psykologen selv.

Kompetencebegrebets omfattende bredde og relevans kommer også til udtryk i dette nummer, der til redaktionens og forhåbentlig også læsernes glæde er blevet meget vægtigt, såvel i omfang som kvalitet. Den efterfølgende introduktion til de enkelte artikler er derfor, af hensyn til overskueligheden, inddelt i en række hovedrubrikker, nemlig udviklings- og personlighedspsykologi, pædagogisk psykologi, arbejdspsykologi og endelig klinisk psykologi.

## Udviklings- og personlighedspsykologi

I denne rubrik er der to artikler. Peter Krøjgaard's artikel (*Er Bamsen den samme som den, jeg så før?*) tager udgangspunkt i hans Ph.D.-projekt om spædbarnets objektforfattelse. Vi bliver her indviet i den revolutionerende psykologiske grundforskning som beskæftiger sig med de kategorier, der i Kants filosofi hedder anskuelsesformer, men som her bliver udforsket empirisk, ja ligefrem eksperimentelt, og det oven i købet med forsøgspersoner som er spædbørn. Det revolutionerende ved denne forskning er, at den udforsker kognitive evner der er så tidlige, at de ikke med rimelighed kan antages at være erhvervede, og dermed får vi omsider et empirisk indlæg i debatten mellem empirisme og rationalisme, paradoksalt nok altså et empirisk indlæg imod empirismen.

Også Jan Tønnes Hansens ærinde er udviklingspsykologisk, men vi har her bevæget os et stykke ud af den ontogenetiske dimension, nemlig

til personlighedsudvikling og dannelse i skole- og ungdomsuddannelsen. Grundbegrebet i artiklen (*Dannelse, uddannelse, person og faglighed*) er tilværelseskompetence, et begreb som også andre forfattere i dette nummer beskæftiger sig med. Jan Tønnes Hansens fokuser, bl.a. med udgangspunkt i Ziehe på betydningen af lærer-elev-forholdet, og dermed er artiklen også et bidrag til den pædagogisk psykologiske rubrik i dette nummer.

## Pædagogisk psykologi

Den anden underkategori af kompetence-temaet befinder sig inden for pædagogik eller pædagogisk psykologi.

Jytte Bang tager i sin artikel (*læring og kompetence*) afsæt i sit Ph.D.-projekt om fysikundervisning i gymnasiet. Artiklen diskuterer vekselvirkningen mellem tilegnelse af og udøvelse af kompetence, mellem lærer (den kompetente) og lærende (den kompetence-tilegnende), og endelig mellem den lærende (subjektet) og læringsgenstanden (objektet). Der argumenteres for nødvendigheden af at inddrage den sidste relation, hvis en subjekt-objekt dualisme skal undgås.

Lotte Rienekers artikel *Udvikling af kompetence i opgaveskrivning hos universitetsstuderende* er baseret på forfatterens arbejde som leder af formidlingscentret ved KUA. Her udøver hun den vigtige og nyttige indsats at hjælpe de studerende som enten står i fare for at havne i eller som allerede er havnet i »specialesumpen«. Mottoet er *tekster uden tårer*. Med udgangspunkt i Blooms taksonomi og med bekendtgørelsen for 13-skalaens rette anvendelse opdeler forfatteren skrivekompetencen i dels nogle basale og dels nogle højere træk. Ud over at pege på de klassiske akademiske dyder diskuterer forfatteren imidlertid også nogle mere personlighedspsykologiske forhold omkring balancen mellem ego-involvement og videnskabelig distance.

Mogens Hansen tager i sin artikel *Kompetencer og potentialer i intelligensforskningen* det klassiske spørgsmål op om evner, specielt intelligens, er noget medfødt eller erhvervet. Denne debat har i højere grad raset i det liberalistiske USA end i vor mere egalitære velfærdsstat, men uanset hvordan man nu opfatter årsagerne til diversitet i kompetence, repræsenterer dette fænomen et grundlæggende pædagogisk og uddannelsespolitisk problem.

Jørgen Aage Jensens artikel *Om faglig pædagogisk forskning* diskuterer betingelserne for en videnskabeliggørelse af selve pædagogikken, forstået som studiet af den vekselvirkning mellem den lærendes tilegnelse og lærerens intervention, der kan resultere i en kompetenceudvikling. Herudfra opstilles en række grundlæggende spørgsmål til hhv. kognitions- og interventionsprocesser, som har betydning for denne proces.

Gerda Kraft beskæftiger sig i med forholdet mellem den etiske og den psykologiske side af didaktikken i artiklen *Didaktikken mellem etik og psykolog*. Artiklen analyserer to faser i didaktikkens historiske udvikling, den »moderne« reformpædagogik og den »postmoderne«, funktionalistiske pædagogik med »ansvar for egen læring«. Hun peger her på både fællestræk og forskelle mellem disse retninger. Et fællestræk er mistroen til undervisning, en forskel er den forstærkede individualisering, for ikke at sige subjektivisering i den funktionalistiske retning. Hermed er der også tale om en indholds- og værdi-tømning i den funktionalistiske retning.

Per Fibæk Laursen skriver i *Didaktikkens kognitionsbegreb* om de måder man i didaktikken anskuer det kognitive. Han opdeler kognitionsopfattelsen i 4 grundformer, nemlig stof, vækspotentiale, social praksis og konstruktion. Til supplerung af disse, nærmest metaforiske grundforestillinger gennemgår forfatteren teoretikere som Bruner og Gardner der opererer med et udvidet begreb om kognition, som bl.a. inddrager emotionernes og kulturens betydning.

Søren Hegnstrup skriver om forholdet mellem pædagogikkens videnskabelige og praktiske forankring i artiklen *Er pædagogik en videnskab, et fag en disciplin?* De pædagogiske uddannelser er i disse år genstand for en række modstridende fag- og uddannelses-politiske krav, og samtidig er turbulensen omkring de politiske og praktiske krav knyttet til pædagogikkens anvendte side, nemlig den virksomhed at uddanne udøvende pædagoger. Og disse praktisk-politiske påvirkninger blander sig med fagets videnskabelige aspirationer.

Klaus Nørsgaard Nielsens artikel *Den musikalske psykolog?* sammenholder forskellige professionsuddannelsers opbygning mht. forholdet mellem teoretisk og praktisk læring. Han skelner her mellem to modeller, den sekventielle og den sideløbende. I den sekventielle model, som psykologi har valgt, koncentrerer uddannelsen sig i det første stadium om den teoretiske side af faget, for først efter adskillige år i den teoretiske kravlegård at tillade en overgang til det efterfølgende andet stadium, hvor man påbegynder en praktisk oplæring. I den sideløbende model, som kendes fra musikkonservatoriet, sker der derimod en samtidig undervisning i fagets teoretiske og praktiske side.

## Arbejdspsykologi

I denne rubrik har vi to artikler.

Ole Elstrup Rasmussen, der arbejder med et stort internationalt projekt i Copenhagen Competence Research Center, beskæftiger sig i sin artikel *Modellering af forholdet mellem kompetence og lederskab, kvalifikationer og administration* med det centrale organisationspsykologiske spørgsmål om ledelseskompetence. Der er tale om et projekt der på samme tid

har grund- og målforskningsaspirationer. Ønsket om at støtte bestræbelserne for at gøre gode ledere bedre er her kombineret med grundforskernes bestræbelse efter at fundere sit forskningsfelt i grundlæggende overvejelser over feltets grundlæggende begreber.

Torkil Clemmesen skriver i artiklen *Viden og kompetence i akademisk arbejde* om sin undersøgelse af ingeniørers brug af basal faglig viden. Det teoretiske udgangspunkt er den såkaldte ekspertise-forskning, idet ekspertbegrebet koncentrerer sig om integrationen af en akademisk grund-uddannelse og en professionel erfaringsdannelse. Analysen af ingeniørers praktiske problemløsning inddrager bl.a. betydningen af metaforer.

## Klinisk psykologi

Den sidste rubrik under temaet vedrører endelig Klinisk psykologi.

Charlotte Mathiassen beskæftiger sig med *Udvikling af kompetencer i en behandlingsmæssig sammenhæng*. Dermed knytter artiklens tema sig det begreb om tilværelseskompetence vi mødte i starten hos Jan Tønnes Hansen. I Mathiassens artikel er konteksten imidlertid behandlingsmæssig og ikke pædagogisk. Forfatteren har gennem et år med månedlige dybdeinterviews fulgt nogle kvinder, der var i en længerevarende, intensiv behandling på en familiebehandlingsinstitution. Sigtet er dog mindst lige så meget personlighedspsykologisk som behandlingsmæssigt. Spørgsmålet er hvordan vi i det hele taget udvikler en kompetence til at mestre vores eget liv. Og hvordan psykologisk behandling evt. kan bidrage hertil.

Ole Dreiers artikel *Terapeutisk kompetence i en problematisk praksis* refererer i virkeligheden til det forrige nummer af Psyke & Logos, idet der er tale om en revideret udgave af Dreiers oplæg ved konferencen om *Terapeuten – psykoterapiens svage led*. Forfatteren har imidlertid taget hensyn til den nye kontekst artiklen bringes i, således at terapeutens kompetence-udvikling er blevet et centralt tema. I artiklen udvides kompetencebegrebet fra kun at omfatte terapeutens teknik og personlige egenskaber til at blive anskuet ud fra den bredere samfundsmæssige praksissammenhæng, hvori såvel terapeuten som klienten befinder sig.

Eric Friis Jørgensen og Peter Elsass går i *Psykoterapeuters vanskeligheder og supervisorers kompetence* yderligere et trin op på kompetencestigen. Hvor vi startede med udviklingen af klientens livskompetence som psykoterapiens genstand, og derpå gik videre til den hertil krævede kompetence hos terapeuten, kommer vi nu til den ved for dannelsen af denne terapeutkompetence nødvendige kompetence hos supervisoren. Jeg skal ile med at berolige den evt. bekymrede læser. Vi er ikke gået videre med det næste skridt, nemlig kompetencen hos supervisor-uddannere. På baggrund af en spørgeskemaundersøgelse peger artiklen på,

hvordan forholdet mellem klient og terapeut spejles i terapeut-supervisor forholdet, fx mht. fænomener som alliance, modstand, overføring og modoverføring.

Carsten René Jørgensen passer for så vidt ind i rubrikken med klinisk psykologi, men artiklen *Empirisk indgang til den analytiske tolkning* er snarere et bidrag til det forrige temanummer om terapeuten. Temaet er den empiriske udforskning af terapeutens tolkningsarbejde og betingelserne herfor. Centralt i artiklen fremstår de nyere strukturerede terapiforskningsmetoder, der stræber mod en videnskabeliggørelse af beskrivelse og evaluering af terapeutens analytiske tolkning.

Endelig har vi vor traditionelle anmeldelse af det forrige nummer, altså det om terapeuten, her er det Stig Dankert Hjort, *der i Terapeuter, begreber og etik* foretager en såvel kongenial, som kritisk vurdering af såvel hele nummeret, som de enkelte artikler.